

Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

The Journal of Near East University Faculty of Theology

ISSN: 2148-6026 | e-ISSN: 2687-4121

Aralık / December | 2023/9/2

KUR'ÂN ÂYETLERİ IŞIĞINDA AİLENİN GÖREVLERİ

Duties of the Family in the Light of the Verses of the Qur'an

İBRAHİM YILDIZ

Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Ana Bilim Dalı, Mersin, Türkiye
Assoc. Prof., Mersin University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic

Studies, Mersin, Türkiye

i.yildiz@mersin.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-0438-6994

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Types: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 18.09.2023

Kabul Tarihi | Accepted: 19.11.2023

Yayın Tarihi | Published: 25.12.2023

Atıf | Cite as

Yıldız, İbrahim. "Kur'ân Âyetleri Işığında Ailenin Görevleri". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (Aralık 2023), 251-267. <https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2023.9.2.08>

Yıldız, İbrahim. "Duties of the Family in the Light of the Verses of the Qur'an". *The Journal of Near East University Faculty of Theology* 9/2 (December 2023), 251-267.

<https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2023.9.2.08>

İntihal | Plagiarism

Bu makalenin ön incelemesi alan editörü, içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi. Benzerlik taraması yapılarak intihal içermediği teyit edildi.
The preliminary review of this article was reviewed by the field editor and the content review was reviewed by two external reviewers using the double-blind peer-review model. It was confirmed that it did not contain plagiarism by scanning for similarity.

Telif Hakkı | Copyright

Yazarlar, dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY- NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. Bu makale, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Lisansının hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makedir.

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 License.

Kur'ân Âyetleri Işığında Ailenin Görevleri

Öz

Aile, toplumsal kurumlar içinde yaşamsal niteliği gereği birinci sırada yer almaktadır. Çünkü ailenin görevlerinden biri belki de insanlık için en önemli olanı insan neslini devam ettirmesidir. Ayrıca aile, çocuğun maddi ve manevi gelişiminde, korunmasında ve topluma kabul edilmesinde çok büyük görevler üstlenmektedir. Dolayısıyla tarih boyunca tüm toplumlar tarafından vazgeçilmez olarak kabul edilen aile, toplumun ortak değerlerinin yaşatıldığı ve gelecek nesle aktarıldığı, yeri başka hiçbir şey ile doldurulamayan bir kurum olarak kabul edilegelmiştir. İnsanın yaşam boyu seçme özgürlüğüne sahip olamadığı en önemli şeylerden biri de ailesidir. Bireyin kendi ailesini seçme hakkına sahip olmamasına karşılık, çocukların toplumsal ve ruhsal açıdan sağlıklı bireyler olarak yetişebilmeleri için uygun ortamların oluşturulması ve sürdürülmesi, ailelerin bilgili ve bilinçli olmasına bağlıdır. Bu nedenle aile, eşler ve çocuklar için modern hayatın yıpratıcı etkileri karşısında kendilerini koruyabilecekleri sağlam bir sığınaktır. Fakat tarih boyunca insan hayatında vazgeçilmez bir kurum olarak kabul edilen aile, günümüzde bilinçli bir şekilde yıpratılmak istenmektedir. Bu çalışma, ailenin biyolojik, ekonomik, koruyuculuk, psikolojik ve eğitim alanlarında üstlendiği görev hakkında Kur'ân-ı Kerim'in emir ve tavsiyelerini ortaya koyarak özellikle çocuklar açısından ailenin önemini ele almaktadır. Kur'ân'da ele alınan konular ile ailenin bu görevlerini uyumlu olarak gruplandırarak olursak genel hatları ile şöyle bir tablo ile karşılaşılır: 1. Ailenin varlığını koruyan, neslin devamını sağlayan biyolojik görevin hakkıyla yerine getirilebilmesi için; nikâh ve talak için konulan kurallar, zina yasağı, zinaya giden yolların kapatılması için verilen tavsiyeler. 2. Aile fertlerinin her türlü maddi ihtiyaçlarını karşılayacak olan ekonomik görev için; dünya ahiret dengesini korumak şartıyla çalışmaya teşvik etme, helal kazanç, çocukların ve annelerinin, ebeveynin bakım ve ihtiyaçlarını giderme, aile içi dayanışma konuları. 3. Aile fertlerini her türlü maddi ve manevi zarara ve günaha karşı koruyuculuk görevi için; eşlerin birbirlerinin örtüsü olması, aileyi cehennem ateşinden korumak için dinî emir ve yasaklara riayet etmek, Hz. İbrahim'in babasını, Hz. Nuh'un oğlunu cehennemden korumak için onları Hakka davet etmeleri. 4. Aileyi huzur içinde yaşayan bir çatı haline getiren, duygusal dengenin geliştirilmesine olanak veren psikolojik görev için; eşler arasında meveddetin ve rahmetin var olması, aile içinde sevgi, saygı, hürmet ve güvenin tesisi için uyulması gereken kurallar. 5. Aile fertlerinin kendine, ailesine ve topluma faydalı olarak yetiştirilmesi ve sosyalleştirilmesini sağlayan eğitim görevi için; ebeveynin çocuklarına tavsiyeleri bağlamında Hz. Lokman'ın ve Hz. Nuh'un çabaları. Kuşkusuz aile kurumu, insanlıkla birlikte var olan ve kıyamete dek varlığını koruyacak bir kurumdur. İlk insan Hz. Âdem ve eşinden günümüze tüm insanlar, bir aile içinde doğup büyümüşler ve kendileri de bir aile kurarak nesillerini devam ettirmişlerdir. Nitekim ailenin biyolojik, ekonomik, koruyuculuk, psikolojik ve eğitim alanlarındaki görevlerini bazen temel kaideler koyarak bazen de ayrıntılı bir şekilde ele alan Kur'ân'ın, özellikle ailenin sağlam temeller üzerine bina edilmesine, sürekliliğine, eşlerin birbirlerini koruyup gözetmelerine ve çocukların yetiştirilmesi konusuna önem verilmesine vurgu yaptığı görülmektedir. Nikâhtan talak konusuna kadar yani ailenin kuruluşundan dağılmasına kadar birçok konuda emir ve tavsiyelerde bulunan Kur'ân, özellikle peygamberlerin aileleri ile yaşadıkları tecrübeleri bizlere örnek olarak sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, toplumun temel taşı olan ailenin, kendisinden beklenen işlevlerini yerine getirebilmesi için Kur'ân-ı Kerim'de emredilen veya tavsiye edilen hususların tespit edilmesidir. Literatür taraması yönteminin kullanıldığı bu çalışmada ayrıca ailenin görevleri hakkında araştırma yapan tüm araştırmacılara Kur'ân-ı Kerim'in konuyu ele alışını sunabilmek hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Aile, Ebeveyn, Çocuk, Ailenin Görevleri.

Duties of the Family in the Light of the Verses of the Qur'an

Abstract

The family ranks first among social institutions due to its vital nature. Because one of the duties of the family, perhaps the most important one for humanity, is to continue the human generation. In addition, the family assumes great duties in the material and spiritual development, protection and acceptance of the child into society. Therefore, the family, which has been recognized as indispensable by all societies throughout history, has been recognized as an institution that cannot be replaced by anything else, where the common values of the society are kept alive and passed on to the next generation. One of the most important things that people cannot have the freedom to choose throughout their lives is their family. Although the individual does not have the right to choose his/her own family, the creation and maintenance of appropriate environments for children to grow up as socially and spiritually healthy individuals depends on the knowledge and awareness of families. For this reason, the family is a solid shelter for spouses and

children to protect themselves against the corrosive effects of modern life. However, the family, which has been recognized as an indispensable institution in human life throughout history, is nowadays being consciously tried to be eroded. This study discusses the importance of the family, especially for children, by revealing the Qur'an's commands and recommendations about the family's role in biological, economic, protective, psychological and educational fields. If we group these duties of the family in harmony with the issues discussed in the Qur'an, we can see the following picture in general terms: 1. In order to fulfill the biological duty that protects the existence of the family and ensures the continuation of the generation; the rules set for marriage and talaq, the prohibition of adultery, and the recommendations given to close the paths leading to adultery. 2. For the economic task of meeting all the material needs of the family members; encouragement to work provided that the balance between the world and the hereafter is maintained, halal earnings, caring for and providing for the children and their mothers and parents, and solidarity within the family. 3. For the duty of protecting family members against all kinds of material and spiritual harm and temptation; spouses being each other's coverings, obeying religious orders and prohibitions to protect the family from hellfire, Abraham's invitation to his father, Noah's invitation to his son to the Truth to protect them from hell. 4. The rules to be followed for the psychological task that makes the family a roof of peaceful coexistence and enables the development of emotional balance; the rules to be followed for the existence of love, respect, reverence and trust between spouses. 5. For the educational task of raising and socializing family members to be beneficial to themselves, their families and society, the efforts of Hazrat Lokman and Hazrat Noah in the context of parents' advice to their children. The family is an institution that has existed since the beginning of humanity. From the first human being Adam and his wife to the present day, all human beings have been born and raised in a family and have continued their generations by establishing a family themselves. The Qur'an, which deals with the duties of the family in the fields of biological, economic, protective, psychological and educational fields, sometimes by setting basic rules and sometimes in detail, especially emphasizes the building of the family on solid foundations, its continuity, the protection and care of the spouses for each other and the importance of raising children. The Qur'an, which gives orders and recommendations on many issues from marriage to talaq, that is, from the establishment of the family to its dissolution, offers us the experiences of the prophets with their families as an example. The aim of this communiqué is to determine the issues that are ordered or recommended in the Qur'an in order for the family, which is the cornerstone of society, to fulfill its expected functions. This study, which uses the literature review method, also aims to present the Qur'anic treatment of the subject to all researchers who conduct research on the duties of the family.

Keywords: Tafsir, Family, Parent, Child, Duties of the Family.

1. Giriş

İnsan, topluluk içerisinde yaşamak zorunda olan medenî bir canlıdır. İnsanların birlikte yaşayarak oluşturdukları en küçük toplumsal grup ise ailedir. Tarih boyunca aile oluşturmadan yaşayan herhangi bir insan topluluğuna rastlanılmamıştır.¹ Çünkü insan, birçok yeteneklere sahip olarak doğmasına rağmen bu potansiyel yeteneklerinin eğitilerek geliştirilmesi gerekir. Bu sürecin sağlıklı bir şekilde tamamlanabilmesi, toplumun tüm fertlerinin üzerine düşeni yapması ile gerçekleşebilir. Fakat bu konudaki ilk ve temel görevi aile üstlenir ve söz konusu ihtiyaçların büyük bir bölümü ailede karşılanır.

Aile; anne, baba, çocuklar (çekirdek aile); kan ve evlilik bağı olan yakın akrabalarından meydana gelen (geniş aile) bir kurumdur. Aile, toplumun devam ettirilmesinde çok büyük bir görev üstlenmektedir.² Bu nedenle aile, tarih boyunca tüm toplumlar tarafından vazgeçilmez olarak kabul edilen ve toplumun ortak değerlerinin yaşatıldığı, gelecek nesillere aktarıldığı bir kurumdur. İnsan neslinin devam ettiği, topluma yeni katılan fertlerin yetiştirilip sosyalleştiği, insanın güvenlik ihtiyacının, maddi ve manevi desteğin, psikolojik doyumu karşılıksız olarak sunulduğu aile yapısı, toplumların temelini oluşturan en sağlam yapı taşı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle insan hayatında ailenin yerini hiçbir kişi veya kurumun dolduramayacağı genel kabul görmektedir. Çünkü çocuk; büyük ölçüde sevgi, güven, yardımlaşma gibi bazı temel ahlaki özellikleri annesinden; cesaret, sabır ve güçlülere karşı mukavemeti babasından alır.

¹ M. Faruk Bayraktar, "Ailenin Eğitim Görevi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 2 (Haziran 1995), 117.

² Bekir S. Gür - Türker Kurt, "Türkiye'de Ailelerin Eğitim İhtiyaçları", *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi* 7/27 (Aralık 2011), 34.

Kardeşler, büyükanne, büyükbaba ve diğer yakın akrabalar, çocuğu sosyal yönden geliştirir. Ebeveyn ile birlikte, aile büyüklerinin de eğitiminden geçen çocuk, zengin hatıralar ve tecrübeler edinerek hayata intibak sürecinde daha başarılı olur.³ Bazen çocuğun ebeveynleri vefat eder ve bu görev tamamen yakın akrabaların üzerinde kalabilir. Bu durumda elden geldiğince ebeveynlerin yokluğunun hissettirilmemesi, çocuğun özellikle psikolojik sağlığı için çok önemlidir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatında bizzat yaşadığı bu durum, onun ileriki hayatında yakınlarına karşı vefa duygusu olarak insanlığa örnek olmuştur.⁴

Bir insanın tüm hayatına etki eden fakat seçme özgürlüğüne sahip olamadığı en önemli şey, hangi ailede doğacağıdır. Buna karşılık aile, çocuklarına onları her açıdan sağlıklı ve topluma faydalı bireyler olarak yetiştirebilecekleri bir ortam sağlamak konusunda özgürdür. Bu da ailenin bilgili ve bilinçli olmasına, gerek çocuklarının gerekse toplumun geleceğine yatırım yapma arzu, hedef ve ülküsüne sahip olmasına bağlıdır. Çocukların ilk ve doğal öğretmenleri olarak anne ve babaların bu sonuca ulaşabilmek için eğitim süreçlerine katkıda bulunmaları gerekmektedir.⁵ Bu bağlamda ailenin; biyolojik, sosyolojik ve psikolojik olarak insanların en temel ihtiyaçlarından olan üreme, barınma, güvenlik, sevme, sevilme, beğenilme, ait olma, topluma ait gelenek ve ülkülerin yeni nesillere aktarımı gibi pek çok görevi bulunmaktadır. Bu görevler ana hatları ile beş başlıkta toplanabilir:

1. Biyolojik görev,
2. Ekonomik görev,
3. Koruyuculuk görevi,
4. Psikolojik görev,
5. Eğitim görevi.⁶

Çalışmamızda ailenin yukarıda sıralanan ve günümüzde genel kabul gören bu görevleri temel alınmıştır. Kur'an-ı Kerim'de, ailenin bu görevlerini hakkıyla yerine getirebilmesini temin etmek için birçok emir ve tavsiyeler mevcuttur. Bunlar arasında ailenin biyolojik görevi için nikâh, talak, zina yasağı, zinaya giden yolların kapatılması; ekonomik görev için çocukların, annelerin, ebeveynin bakım ve ihtiyaçlarını giderme yükümlülüğünün babaya tevdi edilmesi, helal kazanç, aile içi dayanışma, miras; koruyuculuk görevi için; eşlerin birbirlerinin örtüsü olması, ibadet konusunda birbirlerini teşvik etmeleri, dinî emir ve yasaklara riayet etme hususunda birbirleriyle yardımlaşmaları; psikolojik görev için; eşler arasında meveddetin ve rahmetin var olması, sevgi, saygı, hürmet ve güvenin tesisi için gerekli hassasiyetin sağlanması; eğitim görevi için; ebeveynin çocuklarına tavsiyeleri bağlamında Hz. Nuh'un ve Hz. Lokman'ın oğullarına tavsiyeleri vb. konular hakkında verilen emir ve tavsiyeler sayılabilir. Kur'an-ı Kerim'in üzerinde önemle durduğu aile ile ilgili bu gibi konular, özellikle son yüzyılda tüm dünyada önemsenmeye başlanmış ve bu konudaki araştırmalar hız kazanmıştır. Günümüzde *aile eğitimi* adı verilen programlar ile ailenin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla aile bireylerini ve aile yaşantısını desteklemeye yönelik eğitimsel çabalara büyük önem verilmektedir. Aile eğitiminde en önemli hedef, aile birlikteliğini ve huzurunu bozan temel konularda karşılaşılabilecek sorunların üstesinden gelenebilmesi için gerekli olan bilgi ve becerilere sahip olunmasını sağlayabilmektir.⁷

³ Bayraktar, "Ailenin Eğitim Görevi", 121.

⁴ Örneğin; Hz. Peygamber'in annesinin yokluğunu hissettirmemek için elinden gelen her şeyi yapan ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "Annemden sonra annem" diyerek vefasını gösterdiği Ebû Tâlib'in (ö. 620) eşi Fatıma binti Esed (r.anhâ) (ö. 4/625-26 [?]) bu kişilerden biridir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Aydın, "Rivayetler Bağlamında Hz. Peygamberin Çocukluğuna Etki Eden Önemli Şahsiyetler", *İlahiyatta Araştırma ve Değerlendirmeler*, ed. Fevzi Rençber (Ankara: Gece Kitaplığı, 2022), 61.

⁵ Gür - Kurt, "Türkiye'de Ailelerin Eğitim İhtiyaçları", 35.

⁶ Birsen Gökçe, "Aile ve Aile Tipleri Üzerinde Bir İnceleme", *Aile Yazıları I*, Der. Beylül Dikeçligil, Ahmet Çiğdem (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1990), 206; Bayraktar, "Ailenin Eğitim Görevi", 118; Birsen Gökçe, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (Ankara: Savaş Yayınları, 2004), 188; Gür - Kurt, "Türkiye'de Ailelerin Eğitim İhtiyaçları", 34; Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi", *Diyanet İlmî Dergi* 44/2 (Haziran 2008), 8; İhsan Çapcıoğlu - Kübra Çetin, "Çocukların Manevi Açısından Güçlendirilmesinde Ailenin Rolü", *Peygamberimiz ve Çocuk* (İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021), 736.

⁷ Gür - Kurt, "Türkiye'de Ailelerin Eğitim İhtiyaçları", 35.

Günümüzde insanların çok değer verdikleri/vermeleri gereken bir kurum olarak aile ve görevleri konusunda çeşitli bilim dallarına mensup araştırmacılar ve gerek devlet gerekse özel birçok kurum çalışmalar/araştırmalar yapmışlardır.⁸ Konuya dinî açıdan ele alan çalışmalar incelendiğinde genellikle ailenin eğitim görevi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.⁹ Bunların dışında konuyu bir yönü ile ele alan bazı çalışmalar da mevcuttur.¹⁰ Fakat günümüzde ailenin görevleri olarak kabul gören konuların Kur'an-ı Kerim açısından toplu olarak ele alındığı kapsamlı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle çalışmamızda kişilerin gerek aile bireylerine karşı gerekse ailenin topluma karşı yerine getirmesi gereken görevlerinin Kur'an-ı Kerim'de nasıl ele alındığını tespit etmek hedeflenmektedir. Günümüzde aile içi bağların zayıfladığı ve aile bireylerinin birbirlerinden uzaklaştığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu da boşanmaların hızla artması ile sonuçlanmakta ve aile kurumunun görevlerini yerine getirememesine neden olmaktadır. Toplumların karşı karşıya kaldığı sorun hakkında Kur'an-ı Kerim'in getirdiği çözüm önerilerini tespit etmek ve kamuoyuna sunmak, özellikle Müslüman ailelerdeki sorunun çözümüne katkı sağlayacağı gibi diğer toplumlara da çıkış yolu önerisinde bulanacaktır.

Aile kurumu, insanlıkla birlikte var olan toplumsal bir kurumdur. Kur'an, insanlığın atası Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva'nın kurduğu ilk ailenin cennette başladığını haber vermektedir: "*Ey Âdem dedik, sen ve eşin cennete yerleşin, orada olandan istediğiniz gibi bol bol yiyin...*"¹¹ Sonrasında aile hayatı dünyada devam etmiştir.¹² Dolayısıyla insanlar, Hz. Âdem'den günümüze bir aile içinde doğup büyümüşler ve kendileri de bir aile kurarak nesillerini devam ettirmişlerdir. Ayrıca Kur'an, iman edip sâlih amel işleyen aile fertlerinin cennette de bir arada bulunacakları müjdesini vermektedir.¹³ Bu nedenle çalışmamızın temel amacı da mutlu ve huzurlu bir toplumun temini adına günümüzde ailenin görevleri olarak kabul edilen ve yukarıda genel olarak sıraladığımız beş madde hakkında Kur'an'ın emir ve tavsiyelerini tespit etmek ve bunu öncelikle Müslüman ailelerin, sonrasında ise aile kurumu hakkında çalışma yapan tüm araştırmacıların dikkatine sunmaktır.

2. Kur'an'da Ailenin Görevleri

2.1. Ailenin Biyolojik Görevi

Aile, nikâh sözleşmesi ile eşlerin cinsel gereksinimlerini helal yoldan karşılayarak insanın bu biyolojik ihtiyacının tatmin edilmesine sosyal ve yasal açıdan meşru bir zemin hazırlamaktadır.¹⁴ Ailenin en temel görevi insan neslinin devamını sağlayarak toplumun varlığını korumaktır. İnsanlığın varlığı ve devamlılığı, ailenin bu görevini yerine getirmesine bağlıdır. Bu nedenle ailenin yapısının sağlam ve sağlıklı olması, toplumun sağlam ve sağlıklı olmasının temel şartıdır. İlk insandan günümüze kadar tüm toplumlarda aile kurumu nikâh bağı ile kurulmakta ve nikâh bağına kutsiyet atfedilmektedir. Kur'an, Hz.

⁸ Örn. bk. Kürşad Demirutku, *Değerlerin Edinilmesinde Ailenin Rolü* (Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017); Gür - Kurt, "Türkiye'de Ailelerin Eğitim İhtiyaçları", 33-62; İbrahim Kır, "Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10/36 (Ocak 2011), 381-404; Mustafa Turğut - Semiha Feyzioğlu (ed.), *Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler* (Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014); Mustafa Koç, "Ailenin Karşıladığı Temel Psikolojik İhtiyaçlar", *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi* 1/1 (Haziran 2015), 54-73; Neriman Girişken, "Çocuk Eğitiminde Ailenin Etkisi", *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 5/2-3 (Aralık 2010).

⁹ Örn. bk. M. Faruk Bayraktar, "Ailenin Eğitim Görevi", 117-142; Şuayip Özdemir, "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 9 (Haziran 2002), 113-131; Abdullah Özbek, "Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (Sempozyum)*, ed. İbrahim Canan (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 57-74; Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi", 7-26; Mustafa Köylü, "Değerler Eğitiminde Ailenin Fonksiyonu", *Aile ve Eğitim Tartışmalı İlimi Toplantı*, ed. Mehmet Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 227-260; Salih Aybey, "Ailenin Dini Değerleri Aktarmadaki Rolü ve Bu Süreçte Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/2 (Haziran 2018), 544-560.

¹⁰ Örneğin ailenin psikolojik temelleri/görevi ile alakalı olarak bk. Celal Kırca, "Kur'an'a Göre Ailenin Psikolojik Temelleri", *Diyanet İlimi Dergi* 27/2 (Haziran 1991), 67-79; Hayati Hökelekli, "Aile Psikolojisi ve Aile İçi İletişim", *Diyanet İlimi Dergi* 40/2 (Haziran 2004), 41-60; Hayati Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din* (İstanbul: Dem Yayınları, 2009).

¹¹ *Kur'an-ı Kerim Meâlî*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011); el-Bakara 2/35; el-A'râf 7/19.

¹² Ali Akpınar, "Cennette Kurulan ve Cennette Devam Edecek Olan Kutlu Yuva: Aile", *Siyer Araştırmaları Dergisi* 7 (Nisan 2020), 138.

¹³ İbrahim Yıldız, "Kur'an Bağlamında Ahirette Aile Birliği", *Tafsir Dergisi* 3/1 (Mayıs 2023), 13.

¹⁴ İbrahim Kır, "Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri", 385.

Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrahim ve Hz. Lût'un eşlerinden,¹⁵ Hz. Şu'ayb'in Hz. Mûsâ'ya kızlarından biri ile nikâhlanmasını teklif etmesinden¹⁶ bahsetmektedir. Bu âyetler, ilk insandan bu yana ailenin nikâh bağı ile kurulduğunu ve devam ettiğini göstermektedir.

İslâm'a göre evlenmenin en önemli gayesi, çocuk sahibi olup neslin devamını sağlamaktır.¹⁷ Çocuk sahibi olma arzusu, her insanın fitratına Allah tarafından yerleştirilmiştir.¹⁸ Bu nedenle bazı âyetlerde çocuk kelimesi yerine 'gözbebeği, göz aydınlığı' anlamlarına gelen 'kurratu ayn'¹⁹ tabiri kullanılarak anne babaların çocuklarına besledikleri sevgi ve şefkatin ne kadar derin olduğuna işaret edilmektedir. Oğlunu gemiye çağıran Hz. Nûh'un²⁰ ve oğlu Yûsuf'un hasretinden gözlerine aklar düşen Hz. Ya'kûb'un²¹ sevgi ve şefkati, bu husustaki en çarpıcı örneklerdir. Ayrıca Kur'ân'daki baba-evlat diyaloglarında babaların evlatlarına hitap tarzı çok dikkat çekicidir. 'Yâ büneyye/ey oğulcuğum!'²² şeklindeki hitaplarda yoğun bir şefkat ve merhamet duygusu hissedilmektedir. Ayrıca Kur'ân, Hz. İbrâhîm ve Hz. Zekeriya'nın şahsında insanların Allah'tan kendilerine evlat bahşetmesi için dualar ettiklerini haber vermekte²³ ve Allah'ın bir lütfu olan²⁴ çocukların doğum haberini bir müjde olarak nitelendirmektedir.²⁵

Büyük ölçüde insan davranışlarının temelini oluşturan içgüdü ve duygular arasında cinsel arzu, susuzluktan ve açlıktan sonra en şiddetli olanıdır.²⁶ Cinsiyet, neslin devamını sağladığı için tüm canlılarda da görülen bir olgudur. Bu nedenle ruhî bir ihtiyaçtan daha ziyade biyolojik yönü ağır basan bir uyarandır. Kur'an'da hem cinsel arzu²⁷ hem de bunun dışındaki diğer arzular,²⁸ şehvet kavramı ile ifade edilir. Cinsel arzu, yaratılış itibarıyla erkeğin kadına, kadının erkeğe karşı duyduğu meylin bir sonucudur. İnsanın biyolojik ve psikolojik olarak bu duyguya karşı koyması oldukça zordur. Bu nedenle bazı sahâbîlerin ramazan gecelerinde cinsel ilişkinin câiz olmadığını zannetmeleri üzerine nâzil olan Bakara Sûresi'nin 187. âyetinde "Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı... Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın." buyurularak eşler arasındaki cinsel ilişkinin hem caizliğine hem de bir ihtiyaç olduğuna işaret edilmiştir. Bu hususta şu âyet de oldukça dikkat çekicidir: "Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı."²⁹ Âyette, Züleyha'nın açık isteğine karşılık, Hz. Yûsuf'un da ona içten bir istek duyduğu ifade edilmektedir. Her ne kadar peygamber de olsa Hz. Yûsuf da bir insandır ve doğuştan aynı duygulara, arzulara ve içgüdülere sahiptir. Bu nedenle her yetişkin erkek gibi karşı cinse karşı bir meyli olduğuna bu âyette işaret edilmiştir. Fakat o, peygamber olması hasebiyle Yüce Allah'ın özel himayesinde ve kontrolündedir. Bu nedenle o, bu meylini kontrol altına almış, helal ve meşru olmayan bir yola girmemiş³⁰ ve "Allah'a sığınırım."³¹ diyerek nefsine engel olmuştur. Âyet, karşı cinse olan bu önlenemeyen meylin varlığını hatırlatmakta ve bu durum karşısında harama düşmekten Allah'a sığınmayı öğütlemektedir. Bu gerçeğin altını çizen Kur'ân, çıkış yolu olarak nikâhı göstermekte ve nikâha dair birçok tavsiyelerde bulunmakta, kurallar koymaktadır.

¹⁵ el-Bakara 2/35; el-A'râf 7/19; Hûd 11/71; Tâhâ 20/117; et-Tahrîm 66/10

¹⁶ el-Kasas 28/27.

¹⁷ Ebû Hâmid el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005), 459; Taşköprüzade Ahmet Efendi, *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye*, ed. Ömer Türker, çev. Mustakim Arıcı (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014), 184.

¹⁸ Âl-i İmrân 3/14.

¹⁹ Tâhâ 20/40; el-Furkân 25/74; el-Kasas 28/9, 13.

²⁰ Hûd 11/42.

²¹ Yusuf 12/84-86.

²² Hûd 11/42; Yûsuf 12/5, 100; Lokmân 31/13, 16, 17; es-Sâffât 37/102.

²³ Âl-i İmrân 3/38; İbrâhîm 14/39; Meryem 19/5-6; el-Enbiyâ 21/89; es-Sâffât 37/100.

²⁴ en-Nahl 16/72; eş-Şuarâ 26/133; eş-Şûrâ 42/49-50.

²⁵ Âl-i İmrân 3/39; Meryem 19/7; el-Hicr 15/53; es-Sâffât 37/101; ez-Zâriyât 51/28.

²⁶ Alexis Carrel, *İnsanlar Uyanın*, çev. Leyla Yazıcıoğlu (İstanbul: Arif Bolat Kitabevi, 1959), 61.

²⁷ el-A'râf 7/81; en-Neml 27/55.

²⁸ Âl-i İmrân 3/14.

²⁹ Yûsuf 12/24.

³⁰ Celal Kırca, "Kur'an'a Göre Ailenin Psikolojik Temelleri", 73.

³¹ Yûsuf 12/23.

İslâm dini, aileyi korumak için onun sürekliliğini temin eden tedbirler almıştır. Çünkü ailenin görevlerini hakkıyla yerine getirebilmesi, onun sürekli olmasına bağlıdır. Nikâh, bu sürekliliği başlatan ve devam ettiren kutsal bir bağıdır. Kur'ân, nikâh akdi ile aile kurmanın öneminden ve kurallarından bahsederken onu 'sağlam bir söz' olarak vasıflandırmış ve bu yolla ailenin temellerinin ne kadar ciddi ve sağlam atılması gerektiğine işaret etmiştir.³² Ayrıca bekârların evlendirilmesi görevini Müslüman toplumun üzerine bir yükümlülük olarak yüklemiştir. Bu yükümlülük, toplumun her ferдинin bir aile yuvası içinde olmasını temin etme amacına yönelik olmakla beraber toplumdaki fuhuş ve ahlaksızlığın da el birliği ile önlenmesine katkıda bulunmaktadır: *"Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."*³³ Hz. Peygamber (s.a.s.) hem kendi evlenmiş hem de etrafındaki müminlere evlenmelerini tavsiye ederek nikâhın önemini şöyle vurgulamıştır: *"Nikâh benim sünnetimdir. Benim sünnetimi uygulamayan benden değildir. Evleniniz. Çünkü ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim."*³⁴ Bu hadis, aynı zamanda aile yuvasının temel görevinin çocuk yetiştirmek olduğunu hatırlatması açısından da dikkat çekicidir. *"Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlara da eşler ve çocuklar verdik."*³⁵ âyetinin de işaret ettiği üzere evlilik, sadece Hz. Peygamber'in (s.a.s.) değil, ondan önce gönderilen diğer peygamberlerin de sünnetidir.

Kur'ân ve Sünnet, boşanmanın (talâk) meşru olduğunu açıkça ifade etmekle birlikte³⁶ nikâh bağının sürekliliğine vurgu yapıp önemli bir sebep bulunmadıkça keyfî bir şekilde ailenin sona erdirilmesini tasvip etmemiştir. Kur'ân-ı Kerim, talâk konusu üzerinde ayrıntılı bir şekilde durarak boşanmanın hem kadına hem de çocuklara verebileceği zararları engellemek üzere kurallar koymuştur.³⁷ Hz. Peygamber (s.a.s.) de *"Allah'ın en sevmediği helâl, boşanmadır."*³⁸ buyurarak ailenin devamlılığına işaret etmiştir. Ayrıca Kur'ân, aile içi anlaşmazlıklar sonucu boşanmanın önüne geçmek ve böylece ailenin devamını sağlamak amacıyla bazı tavsiyelerde bulunmuş; devamında ise eşlerin kendi ailelerinden seçecekleri hakemler yardımıyla anlaşma yoluna gitmelerini istemiştir.³⁹ Dolayısıyla eşler arasındaki anlaşmazlıklarda başvurulacak ilk çözüm yolunun boşanma olmadığı vurgulanmıştır.

İslam âlimlerinin 'makâsidü's-şerîa' başlığı altında topladıkları dinin temel maksatları; zorunlular (zarûriyyât), ihtiyaçlar (hâciyyât) ve güzelleştiriciler (tahsîniyyât) şeklinde üçe ayrılmaktadır. En üst düzeyde yer alan ve toplumun varlığı ve düzeni için vazgeçilmez temel hak ve değerleri ifade eden zarûriyyât grubunun içinde neslin korunması da vardır.⁴⁰ Bu nedenle İslam dini, bir yandan evliliği teşvik ederek ailenin kurulmasını, korunmasını ve yaşatılmasını hedeflerken diğer yandan da zina ve fuhuşu yasaklayarak neslin sağlam ve sağlıklı bir şekilde devamını hedeflemiştir.⁴¹ Zinanın ve zinaya giden yolların yasaklanması,⁴² ailenin dağılmasını engellemek için alınan tedbirlerin başında gelmektedir. Fakat ailelerin zina iftirası nedeniyle dağılmasının da önüne geçmek gerekir ki bu hususta Kur'ân-ı Kerim, zina suçunun sabit olmasını dört şahide bağlamıştır.⁴³ Dört şahit getirmeden bir insana zina isnat etmeyi, cezası seksen

³² en-Nisâ 4/21.

³³ en-Nûr 24/32.

³⁴ İbn Mâce, "Nikâh", 1.

³⁵ er-Ra'd 13/38.

³⁶ et-Talâk 65/1-2; Buhârî, "Talâk", 1-4.

³⁷ el-Bakara 2/228-232, 236-237, 241; en-Nisâ 4/20; el-Ahzâb 33/49; et-Talâk 65/1-2.

³⁸ Ebû Dâvûd, "Talak", 3.

³⁹ en-Nisâ 4/34-35, 128.

⁴⁰ Diğerleri canın, aklın, malın ve dinin korunmasıdır. Ebû İshâk eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, çev. Mehmet Erdoğan (İstanbul: İz Yayıncılık, 1990), 2/9.

⁴¹ Mesut Okumuş, "Kur'an'a Göre Evlilik ve Evliliği Sürdürmenin Önemi", *Kur'an'da Aile Sempozyumu* (İzmir: Tıbyan Yayınları, 2011), 296.

⁴² en-Nisâ 4/24-25; el-Mâide 5/5; el-A'râf 7/33; en-Nahl 16/90; el-İsrâ 17/32; en-Nûr 24/2-3, 23, 30-31; el-Furkân 25/68; el-Mümte-hine 60/12.

⁴³ en-Nisâ 4/15; en-Nûr 24/13.

değnek vurulma olan iftira suçu olarak kabul etmiş⁴⁴ ve böylelikle zina iftirası ile ailelerin dağılmasını engellemiştir.

Kur'ân-ı Kerim, çocuk yetiştirme hususunu çok önemsemiş ve bu konuda hem anneye hem de babaya sorumluluklar yüklemiştir. Annelere çocuklarını iki yıl emzirmelerini tavsiye ederek⁴⁵ bebeğin hem fizyolojik hem de psikolojik ihtiyaçlarının tam olarak karşılanmasını istemiştir. Bu, aynı zamanda anne ile çocuk arasındaki kopmaz psikolojik bağın oluşmasını da temine yöneliktir. Bu noktada babaya düşen ise hem annenin hem de çocuğun bakımını sağlayacak maddî imkânları örfe uygun bir şekilde temin etmesidir.⁴⁶ Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'de aile, çocuğun sadece dünyaya getirildiği bir kurum olarak değil onun da ötesinde maddî ve manevî gelişimini tamamlayacağı sıcak bir yuva olarak kabul edilmektedir.

2.2. Ailenin Ekonomik Görevi

Ailenin temel görevlerinden biri de fertlerinin maddî ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Bunlar; beslenme, barınma, giyim, eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçlar olup Kur'ân-ı Kerim bunların karşılanmasını babanın asli görevlerinden saymaktadır.⁴⁷ Genel olarak dünya üzerindeki tüm ailelerde böyle olmasının yanı sıra İslâm, babanın, kendi geçimini temin edecek yaşa gelinceye kadar çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamasını dinî bir vecibe olarak kabul etmiştir.⁴⁸ Buna ilaveten ebeveynlerin, çocuklarının rızıkları konusunda endişelenmesi ve hatta geçmişte olduğu gibi onları öldürmeleri, Kur'ân-ı Kerim'de ele alınmış ve Allah Teâlâ bu konuda kullarına güvence vermiştir. Rızık, 'er-Rezzâk' olan Allah'a aittir,⁴⁹ bu konuda kula düşen, sadece rızıkını aramaktır.⁵⁰ Bu nedenle yoksulluktan korkarak ailenin çocuklarının bakımını ihmal etmeleri hatta onları öldürmeleri kesinlikle yasaklanmış ve bu durum büyük günahlardan sayılmıştır: *"Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır."*⁵¹

Ailenin maddî görevleri arasında Kur'ân-ı Kerim'de ele alınan en önemli husus, babanın bu vazifeyi yaparken helâl sınırları çerçevesinde kalmasıdır. Kur'ân, gerek rızık helal olanını seçme gerekse rızık helal yollardan elde etme konusunu önce tüm insanlara sonra da iman eden müminlere hitap ederek şöyle emretmektedir: *"Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helâl ve temiz olanlarından yiyin!..."*⁵² *"Ey iman edenler! Eğer siz ancak Allah'a kulluk ediyorsanız, size verdiğimiz rızıkların iyi ve temizlerinden yiyin ve Allah'a şükredin."*⁵³ Bu husus o kadar önemlidir ki Kur'ân, peygamberlerin şahsında ümmetlerine şöyle emredildiğini haber vermektedir: *"Ey peygamberler! Temiz şeylerden (tayyibât) yiyiniz ve sâlih (iyi) ameller işleyiniz."*⁵⁴ Bu âyette, sâlih amelden önce tayyibât yani helâl olan şeylerden yenilmesi emredilmiştir. Müfessirlerimiz bu hususu dikkate alarak kulun sâlih ameller işleyebilmesinin, helâl gıdayla beslenmenin bir neticesi olduğunu söylemişlerdir.⁵⁵ Bu nedenle İslam eğitim geleneğinde Allah Teâlâ'nın kullarına faydalanmaları için bahsettiği her şeyi ifade eden rızık kavramı, çocukların sadece maddî gelişimleri ile alakalı görülmez. Rızık helal olmasının onların özellikle ahlâkî gelişimlerinde de çok önemli bir yeri olduğu kabul edilmektedir. Gerçi babanın evladına haram yedirmesinin onun karakterini mutlak surette bozacağı şeklinde bir genelleme yapılmasa da babanın evlatlarına helal lokma yedirerek bu konuda güzel örnek

⁴⁴ en-Nûr 24/4.

⁴⁵ el-Bakara 2/233.

⁴⁶ el-Bakara 2/233.

⁴⁷ el-Bakara 2/233.

⁴⁸ Ebû Abdillâh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, thk. Abdullah et-Türki (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 4/111.

⁴⁹ el-Mâide 5/114; Hûd 11/6; el-Hac 22/58; el-Mü'minûn 23/72; Sebe' 34/39; ez-Zâriyât 51/58; el-Cum'a 62/11.

⁵⁰ en-Necm 53/39; el-Cum'a 62/10.

⁵¹ el-İsrâ 17/31; ayrıca bk. el-En'âm 6/151.

⁵² el-Bakara 2/168.

⁵³ el-Bakara 2/172; ayrıca bk. el-Bakara 2/57; el-Mâide 5/88; el-A'râf 7/160; el-Enfâl 8/69; en-Nahl 16/114; Tâhâ 20/81.

⁵⁴ el-Mü'minûn 23/51.

⁵⁵ Gazzâlî, *İhyâ*, 535; Fahrreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1981), 23/105; İsmail Hakki Bursevî, *Rûhu'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân* (İstanbul: Matbaa-i Osmâniyye, 1911), 6/88.

olmasının, terbiye açısından onların karakterlerine olumlu etki edeceği belirtilmiştir.⁵⁶ Dolayısıyla aile fertlerinin sâlih birer kul olmasını arzu eden ebeveynler, çocuklarına helal rızık kazanma gayreti içinde olmalıdırlar. Eğer baba, iman zayıflığından dolayı geçim derdini de bahane ederek helâl kazançla yetinmez ve haram yollara tevessül ederse, hatta kazancının tamamını haram yollardan karşılarsa kendi günaha girdiği gibi aile fertlerine kötü örnek olduğu için onların da günahını üstlenmiş olur.⁵⁷ Örneğin Kınalızâde Ali Efendi (ö. 979/1572), ailede evi idare etmekle yükümlü olan babanın çocukların eğitimine geçmeden önce rızık kazanma konusunda şu üç şeye dikkat etmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadır: 1) Zulümden ve haksızlıktan sakınmak; 2) Ayıp ve uygun olmayan yollardan mal kazanmaktan uzak durmak; 3) Alçaklıkla ve çeşitli bahaneler uydurarak mal elde etmekten sakınmaktır.⁵⁸ Burada helal kazanç ve temiz rızık elde etme gibi en temel değerlerin çocuğa aktarılmasından önce ebeveynin, çocuklarının boğazından haram lokma geçirmemesi gerektiğine bir işaret vardır.⁵⁹

Kur'ân-ı Kerim, ebeveynlerin evlatlarına karşı doğal bir sevgi beslemesi nedeniyle onlarla ilgili emir ve yasaklara fazla değinmezken evlatların ebeveynleriyle ilgilenme hususuna titizlikle vurgu yapmıştır: *"Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara 'öf!' bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle."*⁶⁰ Dikkat edilirse âyette sadece Allah'a ibadet edilmesi emredildikten hemen sonra ebeveyne iyilik emredilerek bu hususun önemine vurgu yapılmıştır. Nitekim diğer bazı âyet⁶¹ ve hadislerde⁶² de bu iki emir, peşi sıra zikredilmektedir. Ebeveyne hürmet, diğer peygamberlerinde ümmetlerine tavsiyeleri arasında da yer almaktadır. İsrâiloğulları'nın misak vererek yükümlü kılındıkları ve 'on emir'⁶³ adıyla bilinen emirlerden biri de ebeveyne iyilik etmektir: *"Bir zamanlar biz İsrâiloğulları'ndan, 'Yalnız Allah'a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz ...' diye söz almıştık."*⁶⁴

Hz. Peygamber (s.a.s.), bir Müslümanın ailesi için yapacağı harcamaların sadaka kapsamında değerlendirileceğini, hatta bu harcamaların sevap bakımından en üst sadaka grubunda olduğunu belirtmiştir: *"Bir müminin harcadığı paraların en değerlisi kuşkusuz ailesinin ihtiyaçları için harcadığı paradır."*⁶⁵ Ayrıca *"Geçimini sağlaması gerekenleri ihmal etmek, insana günah olarak yeter!"*⁶⁶ buyurarak bu konuda ihmalkâr davrananları uyarmıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.), ailede çocuklar arasında ayırım yapılmamasını, özellikle maddi kazanç elde etme konusunda erkek çocuklar kadar aileye katkı sağlayamadığı için kız çocuklarının hor görülmemesini, öldürülmemesini emretmiş, aksine evlatlarının arasını ayırmayıp hepsine ikram ve ihsanda bulunan, onları himaye edip koruyan ebeveynin cennetlik olduğunu müjdelemiştir.⁶⁷ Ayrıca Kur'ân-ı Kerim, aile içinde problemlere neden olabilecek en önemli maddi konu olan miras paylaşımını en ince ayrıntılarına kadar düzenleyerek⁶⁸ aile fertlerinin bu sebep ile birbirlerine düşman olmalarının ve aile birlikteliğinin dağılmasının önüne geçmiştir.

⁵⁶ Bozkurt Koç, "Çocuğun Dinî Gelişiminde Rol Model Olarak Anne ve Baba", *Dinî Araştırmalar* 11/31 (Haziran 2008), 52-60.

⁵⁷ bk. Müslim, "Zekât", 69.

⁵⁸ Ali Efendi Kınalızâde, *Devlet ve Aile Ahlakı*, çev. Ahmet Kahraman (İstanbul: Tercüman Yayınları, ts.), 23.

⁵⁹ İbrahim Turan, "Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur'an'da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35/35 (Eylül 2013), 81.

⁶⁰ el-İsrâ 17/23.

⁶¹ el-Bakara 2/83; en-Nisâ 4/36; el-En'âm 6/151.

⁶² Buhârî, "Edeb", 1, 6; Müslim, "İmân", 137, 143, 144.

⁶³ *Kitabı Mukaddes* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2003), Çık. 20:1-17.

⁶⁴ el-Bakara 2/83.

⁶⁵ Müslim, "Zekât", 48; ayrıca bk. Buhârî, "İmân", 41; Buhârî, "Zekât", 18.

⁶⁶ Ebû Dâvûd, "Zekât", 45.

⁶⁷ Müslim, "Birr", 148; Ebû Dâvûd "Edeb" 121; Hasan Telli, "Çocuk ve Ölüm Bağlamındaki Olaylara Hz. Peygamber'in Yaklaşımı", *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu İslâm ve Çocuk Tebliğler Kitabı*, ed. Kadir Önemli vd. (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2020), 227.

⁶⁸ el-Bakara 2/180; en-Nisâ 4/7-8; 11-12, 33, 176; el-Enfâl 8/75; el-Ahzâb 33/6.

2.3. Ailenin Koruyuculuk Görevi

Hane halkını maddi ve manevi her türlü tehlike ve zararlardan korumak, ailenin görevlerinden biridir. Çünkü ailede başta baba, anne ve yetişkin çocuklar, diğer aile fertlerini ve birbirlerini korumak ve gözetmekle yükümlüdür. Bu husus, her türlü maddi manevi tehlike ve zararları kapsamaktadır. Özellikle Müslüman bir ailede herkes, farzlara uyma, haramlardan kaçınma konusunda nasihat ve terbiye etmek yoluyla birbirlerini kontrol ve gözetim altında tutmalı, cehenneme düşmelerine sebep olacak kötülük ve isyandan birbirlerini korumalıdır.⁶⁹ Bu hususta Kur'ân şöyle buyurmaktadır: *“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.”*⁷⁰ Bu âyet, ebeveynin, evlatlarına dini yükümlülüklerini, iyiliği, kötülüğü ve gerekli olan tüm edep kurallarını öğretmekle yükümlü olduğuna delalet etmektedir.⁷¹ Bu emir, mana bakımından şu âyetlerde de benzer bir şekilde tekrar edilmektedir: *“Ailene namazı emret ve kendin de ona devam et.”*⁷² *“(Önce) en yakın akrabayı uyar.”*⁷³ Bu âyetler, özellikle ebeveynleri en yakınlarından başlayarak tüm aile fertlerini eğitip öğretmeye ve onların Allah'ın razı olduğu bir hayat yaşamalarına yardımcı olarak cehennem ateşinden korumaya teşvik etmektedir. Rivâyet edildiğine göre bu âyet nâzil olunca, Hz. Ömer (r.a.) (ö. 23/644) şöyle demiştir: *“Yâ Resûlallah!, Haydi kendimizi koruduk da ailemiz için ne yapabiliriz?”* Hz. Peygamber (s.a.s.) de cevaben şöyle buyurmuştur: *“Allah'ın size yasakladığı şeylerden onları alıkoyorsunuz, Allah'ın emrettiklerini onlara da emredersiniz.”*⁷⁴

İmam Mâtürîdî (ö. 333/944), amelleri, sahibini 'cennete veya cehenneme götüren ameller' şeklinde ikiye ayırdıktan sonra aileyi koruma işinin bu amellere yönelik olduğunu söyler. *“Ailenizi koruyun.”*⁷⁵ emrini yerine getirebilmek için kişinin öncelikle kendisini cehennemden kurtaracak yolları öğrenmesi, daha sonra ise aile fertlerine öğretmesi gerekmektedir. Mâtürîdî, *“Ey Rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, öteki dünyada da iyilik ver; bizi cehennem azabından koru!”*⁷⁶ âyetini delil göstererek kişinin bu koruma görevini kendi kuvveti ve çareleri ile yerine getiremeyeceğini, bu nedenle de Allah'ın lütfu ve keremiyle kendisini ve ailesini cehennemden koruması için yalvarması gerektiğine işaret etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), aile reisinin sorumluluklarını şöyle hatırlatmaktadır: *“Hepiniz çobansınız. Hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Âmir, memurlarının çobanıdır. Erkek, ailesinin çobanıdır. Kadın da evinin ve çocuğunun çobanıdır. Netice itibariyle hepiniz çobansınız ve hepiniz idâre ettiklerinizden sorumlusunuz.”*⁷⁷ Bilindiği gibi çobanın sürüsünü koruyup kollaması, onların yararına olan şeyleri temin etmek ve onları zararlardan korumak ile olur.⁷⁸ Müslüman da aile efradına helali ve haramı öğreterek, günah olan işlerden uzak kalmasını sağlayarak bu görevini yerine getirmelidir.⁷⁹ Bu görev, aynı zamanda *“İyilik ve takva üzere birbirinizle yardımlaşın.”*⁸⁰ şeklindeki genel emrin kapsamı içerisine de girmektedir.

Kur'ân, eşlerin birbirlerini günahlardan korumasını şu veciz benzetme ile haber vermektedir: *“... Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz...”*⁸¹ Müfessirler, bu benzetmeyi elbisenin kişiyi soğuk ve sıcaktan koruması, onun ayıplarını örtmesi gibi eşlerin de birbirlerinin namusunu koruyup muhafaza etmeleri ve onları günahlardan korumaları şeklinde açıklamışlardır.⁸² Müslümanlara ebeveynleri yaşlandıklarında onları maddi ve manevi korumaları altına almalarının emredildiği âyet ise şöyledir:

⁶⁹ Kasapoğlu, “Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi”, 12.

⁷⁰ et-Tahrîm 66/6.

⁷¹ Ebû Bekr el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Sâdık Kamhâvî (Beyrût: Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, 1992), 5/365.

⁷² Tâhâ 20/132.

⁷³ eş-Şuarâ 26/214.

⁷⁴ Kurtubî, *el-Câmi'*, 20/94.

⁷⁵ et-Tahrîm 66/6.

⁷⁶ el-Bakara 2/201.

⁷⁷ Buhârî, “Nikâh”, 81, 90, “Ahkâm”, 1; Müslim, “İmâre” 20; ayrıca bk. Ebû Dâvûd, “İmâre”, 1; Tirmizî, “Cihad”, 27.

⁷⁸ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 5/365.

⁷⁹ Kurtubî, *el-Câmi'*, 20/93.

⁸⁰ el-Mâide 5/2.

⁸¹ el-Bakara 2/187.

⁸² Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, thk. Mecdi Ba Sellum (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 2/50; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 5/114; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 1/296; Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 1/670.

*"Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: "Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı!"*⁸³

Hz. Peygamber, aile kurumunun devamlılığına işaret ederek *"Allah'ın en sevmediği helâl boşanmadır."*⁸⁴ buyurmuştur. Boşanmanın en büyük zararını doğumundan sonra uzun yıllar gıda, barınma ve güvenlik açısından bir başkasına bağımlı olan çocukların gördüğü yadsınamaz bir gerçektir. Aile, çocuğun gıda, barınma, giyim kuşam, güvenlik, eğitim, sevgi, beğenilme gibi en temel fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılıksız olarak karşılandığı, dış çevreden gelen maddi ve manevi her türlü zararlı etkilerden korunduğu ve ona yaşanabilir bir çevre oluşturan sağlam bir kale gibidir.⁸⁵ Boşanma ise bu sağlam kalenin yıkılması ve çocukların savunmasız bir şekilde topluma itilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, ayrıca çocukta güvensizlik duygusu geliştirmesi yanında, maddi manevi tehlikelerden yeterince korunamamasına ve neticede suçlu çocukların sayısının artmasına sebep olabilmektedir. Çünkü ana-babasını kaybeden çocuk hayattaki en önemli desteğini ve taklit edip hayatı öğrenebileceği en önemli rol modelini kaybetmiştir.⁸⁶ Tüm bu nedenler başta olmak üzere İslâm, eşler arası anlaşmazlıklarda boşanmayı en son çare olarak görmekte ve tüm imkânların kullanılarak ailenin yıkılmasının önüne geçilmesini tavsiye etmektedir.⁸⁷ Dolayısıyla Kur'ân, gerek çocukların gerek ebeveynlerin gerekse eşlerin maddi veya manevi zararlardan korunmasını ailenin görevleri arasında saymakta ve bu hususta Müslümanları uyarmaktadır.

2.4. Ailenin Psikolojik Görevi

Her insan psikolojik olarak bir yere ait olmaya, sevmeye, saygı duyulmaya, değerli kabul edilmeye, takdir edilmeye ihtiyaç duyar. Özellikle çocuklar küçük yaştan itibaren sevgi, şefkat ve desteklenmeye muhtaçtır. Bu temel psikolojik ihtiyaçlar, ilk önce ailede karşılanır. Ailenin diğer görevleri toplumsal değişimden etkilenirken doğal olan psikolojik görevi bundan etkilenmemiştir.⁸⁸ Bu nedenle ailenin görevleri arasında şüphesiz en etkili ve sürekli olanı psikolojik konularla ilgilidir. Aile, insanın kişiliğinin oluştuğu ve tüm yaşamında kendisine eşlik edecek olan psikolojik özelliklerinin, alışkanlıklarının ve davranışlarının kazanıldığı bir ortamdır. Dolayısıyla aile, çocuğun sadece biyolojik varlığının değil, aynı zamanda insan olmasının gerektirdiği tüm niteliklerin kazandırıldığı bir ortamdır. İnsanın çok erken yaşlarda gelişmeye başlayan benlik yapısı, ana baba ve yakın akraba ile kurulan ilişkilerin niteliğine göre biçimlenir.⁸⁹ Gerek eşler arası, gerekse ebeveyn ve çocuklar arasındaki ilişkilerin duygusal yönden tatmin ediciliği, bir yanda aile üyelerinin ruhsal sağlığı ve gelişimini güvence altına alırken diğer yanda ailenin birliği ve devamlılığı için çok güçlü bir dayanak oluşturur.⁹⁰ Aile ortamının çocuğa sağladığı psikolojik katkı onun için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır.⁹¹ Örneğin çocuk, öğütlerle aşıl原因amayan duygulardan olan öfkeyi, sevgiyi, kızgınlığı ve hoşgörüyü aile ortamında yaşayarak öğrenir ve anne ve babasını örnek alarak yavaş yavaş geliştirir.⁹² Kesin hatlarla belirlenmiş olmasa da ailede annenin rolü, öncelikle çocuğun sevgi ve merhamet beklentilerini karşılamak; babanın rolü ise çocuğu sosyal hayatta güvenli kılmaktır.⁹³ Böylece aile yuvası, iş bölümü içinde maddi ve manevi ihtiyaçlarını gidererek çocuğu hayata hazırlamaktadır.

⁸³ el-İsrâ 17/24.

⁸⁴ Ebû Dâvûd, "Talak", 3

⁸⁵ Kır, "Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri", 386.

⁸⁶ Bayraktar, "Ailenin Eğitim Görevi", 123.

⁸⁷ Örn. bk. en-Nisâ 4/35; İslam hukukunda ailenin devamlılığı için alınması gereken tedbirler ve çıkabilecek problemlere sunulan çözüm önerileri için bk. Suat Erdem, "İslam Hukukunda Ailenin Devamlılığı", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/20 (Aralık 2021), 59-87.

⁸⁸ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985), 158.

⁸⁹ Hayati Hökelekli, "Aile Psikolojisi", 42; Cihangir Doğan, "Ailenin Önemi ve Vazgeçilmez Fonksiyonları", *Aile ve Eğitim -Tartışmalı İlmi Toplantı-* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 26.

⁹⁰ Hökelekli, "Aile Psikolojisi", 43.

⁹¹ Doğan, "Ailenin Önemi ve Vazgeçilmez Fonksiyonları", 26.

⁹² Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı* (Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1980), 109.

⁹³ Bayraktar, "Ailenin Eğitim Görevi", 129.

Çocuğun beden gelişiminde gıdaların yeri ne kadar elzem ise psikolojik gelişimi için de ebeveynlerin sevgi ve ilgisi o kadar elzemdir. Çünkü sevgi, insanın en temel ihtiyaçlarından biridir. Bütün maddi ihtiyaçları fazlasıyla karşılanırsa da yeterince sevgi ve anlayış görmediği bir aile ortamında büyüyen bir çocuk, hayata küser, mutsuz olur ve farklı arayışlar içerisine girer. Çünkü sevgi ve ilgi dolu ebeveynlerin olduğu bir aile yuvası, çocuklar için vazgeçilmez olan güven kaynağıdır. Onlardan birinin kaybı çocuğu bu kaynaktan mahrum eder. Böyle bir çocukta, kendine güvenemeyen, toplum ile uyum zorluğu çeken, başarısız, alıngan bir kişilik oluşur. Bu nedenle çocuklarda sevgi açlığı, beden açlığından daha da önemli kabul edilmektedir.⁹⁴

Aileyi huzur içinde yaşayan bir çatı haline getiren, duygusal dengenin geliştirilmesine olanak veren psikolojik görevini en iyi şekilde yerine getirebilmesi için öncelikle eşler arasında meveddet ve rahmetin var olması, sevgi, saygı, hürmet ve güvenin tesis edilmesi gerekmektedir. Aslında ailenin huzuru için gerekli olan bu duygular, Allah Teâlâ tarafından yaratılıştan insanlara bahşedilmiştir: “*Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve rahmet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.*”⁹⁵ İnsana düşen ise bu duyguları geliştirerek eşine, çocuklarına ve geniş ailesine yönelmesidir. Âyette işaret edilen sevgi, eşleri birbirine bağlayan en önemli unsurlardan biridir. Sevgi, kişiliğe yönelik duygusal bir ihtiyaçtır ve doğumundan ölümüne kadar tüm insanlar, sevgiye muhtaçtır.⁹⁶ Bu nedenle diğer duygulara nazaran sevginin gücü ve etkisi, daha kuvvetli ve süreklidir. Âyette geçen eşlerin ‘huzur bulması’ ifadesi de karşılıklı bir sevgiye ihtiyacın olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda huzurun herhangi bir karşı cinsten değil sadece eşte aranması gerektiği de vurgulanmıştır.⁹⁷ Ailenin psikolojik temelini oluşturan öğelerden biri de şefkat duygusudur. Âyette geçen ‘rahmet’ kavramı, acıma, esirgeme ve koruma duygusu olan ‘şefkat’ ile açıklanmıştır.⁹⁸ Ailede sürekliliğin olması için insan fitratına yerleştirilen sevgi ve şefkat duygularının çocuklarda geliştirildiği, yönlendirildiği ve ilk tatbik edildiği yer ise aile yuvasıdır.

Sevgi, insan ruhunun derinliklerinde yer alır ve onun fikir ve davranışlarında belirleyici bir etki oluşturarak kişide sevdiği şeye bağlanma eğilimi ortaya çıkarır.⁹⁹ Çocuk, sevgi gördüğünde ailesine bağlanır. Bu nedenle aile, çocuğun sadece vücudunu değil, duygularını da beslemelidir. Kur’ân-ı Kerim, annelerin bebeklerini emzirmeleri konusunda onlara şu tavsiyede bulunur: “*-Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için-anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler.*”¹⁰⁰ Emzirme bebeğin sadece gıda ihtiyacını gideren bir şey değildir. Aynı zamanda güven, sevildiğini hissetme, ilgilenilme, fiziksel temas gibi psikolojik ihtiyaçlarının da karşılandığı bir eylemdir. Anne kucağı, çocuğun kendini güven içinde hissetmesini ve onda özgüven duygusunun oluşmasını sağlar.¹⁰¹

Kur’ân-ı Kerim’de ebeveynlerin çocukları ile kuracakları ilişkide kullanmaları gereken dil hakkında birçok örnek vardır. Bu örneklerin ortak yönü, seçilen kelimelerin (örn. oğulcuğum, yavrucuğum, göz nuru)¹⁰² çocuklara karşı sevgi ve şefkat duygularını yansıtır olmasıdır. Örneğin Hz. Nûh, tufanda helak olmak üzere olan oğluna babalık şefkatiyle son bir kez daha “*Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma.*”¹⁰³ şeklinde seslenmiş, onu iman etmeye ve gemiye binmeye çağırmıştır. Çünkü çocuk sevgisi fitrî bir sevgi olduğu için hata yapan çocuklara karşı da devam etme özelliğine sahiptir. Hz.

⁹⁴ Bayraktar, “Ailenin Eğitim Görevi”, 122-124.

⁹⁵ er-Rûm 30/21.

⁹⁶ Celal Kırcı, *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur’ân’a Yönelişler* (İstanbul: Marifet Yayınları, 2009), 242.

⁹⁷ Kırcı, “Kur’ân’a Göre Ailenin Psikolojik Temelleri”, 74.

⁹⁸ Ebû’t-Tâhir Muhammed b. Ya’kûb el-Firûzâbâdî, *Besâ’iru zevî’t-temyîz fi letâ’ifi’l-Kitâbi’l-‘Azîz*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr (Kahire: el-Meclisu’l-‘Alâ, ts.), 3/53.

⁹⁹ Nevzat Tarhan, *Güzel İnsan Modeli* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 126.

¹⁰⁰ el-Bakara 2/233.

¹⁰¹ Doğan, “Ailenin Önemi ve Vazgeçilmez Fonksiyonları”, 26.

¹⁰² bk. Hûd 11/42; Yûsuf 12/5; Lokmân 31/13, 16, 17; el-Furkân 25/74; es-Sâffât 37/102.

¹⁰³ Hûd 11/42; İbrahim Yıldız, “Kur’ân Çerçevesinde Farklı Dine Mensup Ebeveyn-Çocuk Arasındaki İlişkinin Sınırları”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21/1 (Mart 2021), 257.

Yakub'un, oğlu Yusuf'a,¹⁰⁴ Hz. Lokmân'ın oğluna¹⁰⁵ hitabı da aynı şekilde sevgi ve şefkat yüklüdür. Kur'ân-ı Kerim, aile içinde ebeveynlerin evlatlarına karşı olan hitaplarının yanında evlatların da ebeveynlerine karşı sevgi ve şefkat dolu hitap etmelerini isteyerek bu konuda "... *Sakin onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle.*"¹⁰⁶ şeklinde uyarmıştır. Hz. İbrahim'in kâfir olan babasına "*Babacığım! İştirmeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?*"¹⁰⁷ şeklindeki hitabını ise örnek hitap tarzı olarak sunmuştur.

2.5. Ailenin Eğitim Görevi

Ailenin en önemli görevlerinden biri de eğitim görevidir. Bu açıdan aile, her zaman etkili, okul öncesi dönem içinse en etkili eğitim kurumu olarak kabul edilir.¹⁰⁸ Ailenin eğitim görevi, aile bireylerinin ruh ve beden gelişimlerini dikkate alarak onları eğitmek, topluma ve kendilerine yararlı hale getirmektir.¹⁰⁹ Çocuğun kendisine örnek alacağı anne-baba ve yakın aile çevresi, gerek onun sosyo-kültürel olgunluğa erişerek topluma katkı vermesinde gerekse dinî şahsiyetinin gelişmesinde en önemli etkidir.¹¹⁰ Çünkü özellikle okul öncesi çocuğu, taklit edeceği bir modele ihtiyaç duyar. Bu model ihtiyacı büyük oranda aile bireyleri tarafından karşılanır. Çocuk onların değer yargılarını örnek olarak benimser, hareketlerini, konuşma ve davranışlarını taklit ederek onlara benzemeye çalışır. Bir başka deyişle çocuk, dış dünyayı ailesinin gözüyle görmeye çalışır.¹¹¹

Dinî açıdan aile, çocuklarını eğitmek, özellikle de din eğitimi vermek ile yükümlüdür.¹¹² "*Ey İnananlar, kendinizi ve ailenizi bir ateşten koruyun ki, onun yakıtı insanlar ve taşlardır.*"¹¹³ âyeti aileye bu sorumluluğunu hatırlatmaktadır. İslam geleneğinde, bir ebeveynin çocuklarına bırakacağı en güzel miras, onu güzel bir şekilde terbiye etmek, doğru bilgi ile donatmak ve eğitmektir. Çünkü İslam'da eğitimin asli hedefi, çocukların bilgi ve ahlakta donanımlı olmalarını sağlamaktır. Hz. Peygamber (s.a.s.), şu sözü ile bu konuda ebeveynlerin yetkili ve sorumlu olduklarını vurgulamaktadır: "*Hiçbir anne-baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha kıymetli bir başışta bulunmamıştır.*"¹¹⁴ Güzel bir terbiye ve eğitim alan çocuk, aynı zamanda ebeveyni için hem dünya hem de ahiret mutluluğunun sebebidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) "*İnsanoğlu öldüğü zaman, bütün amellerinin sevabı da sona erer. Şu üç şey bundan müstesnadır: Sadaka-i câriye, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı evlat.*"¹¹⁵ buyurarak bunu müjdelemiştir. Dolayısıyla bir Müslüman, evladını eğitirken sadece onu değil aynı zamanda kendisinin de geleceğini düşünmüş olmaktadır. Bu noktada Kur'ân, çocuk eğitiminde önceliği, inanç ve ibadet eğitimine vermektedir. Örneğin Hz. İbrahim, Allah Teâlâ'nın kendisine iman edip boyun eğmesi emrine şöyle cevap vermiştir: "*Rabbi ona 'Teslim ol' dediğinde, 'Alemlerin Rabbine teslim oldum.' demişti.*"¹¹⁶ Hz. İbrahim, sadece kendisinin iman etmesiyle yetinmemiş ve çocuklarına da iman eğitimi vererek onlara bunu vasiyet etmiştir. Bu eğitim, evlatları tarafından bir gelenek haline getirilmiş ve torunu Hz. Yakub da kendi çocuklarına aynı şekilde iman üzere olmalarını/ölmelerini vasiyet etmiştir: "*İbrahim de bunu kendi oğullarına vasiyet etti, Yakup da: 'Oğullarım, Allah sizin için o dini seçti, bundan dolayı sadece Müslümanlar olarak ölünüz.' dedi.*"¹¹⁷ Bu âyetlerde Hz. İbrahim, kendisinden sonra

¹⁰⁴ Yûsuf 12/5.

¹⁰⁵ Lokmân 31/13, 16, 17.

¹⁰⁶ el-İsrâ 17/23; ayrıca bk. el-Ahkâf 42/17.

¹⁰⁷ Meryem 19/42; ayrıca bk. Meryem 19/43-45.

¹⁰⁸ Şuayip Özdemir, "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü", 114.

¹⁰⁹ Bayraktar, "Ailenin Eğitim Görevi", 118.

¹¹⁰ Alexis Carrel, *İnsan Denen Meçhul*, çev. Refik Özdek (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1983), 320; Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan Aile Kültürü* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991), 61; Ali Rıza Aydın, "Çocuğun Dinî Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (Eylül 1996), 211.

¹¹¹ Haluk Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986), 24; Hüseyin Peker, *Çocuk ve Suç* (İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1994), 46.

¹¹² Kasapoğlu, "Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi", 12.

¹¹³ et-Tahrîm 66/6.

¹¹⁴ Tirmizî, "Birr", 33.

¹¹⁵ Müslim, "Vasiyyet", 14; ayrıca bk. Ebû Dâvûd, "Vasâya", 14; Tirmizî, "Ahkâm", 36; Nesâî, "Vasâyâ", 8.

¹¹⁶ el-Bakara 2/131.

¹¹⁷ el-Bakara 2/132.

gelecek neslin imana ilişkin değerleri muhafaza eden, onlara sahip çıkılması için çaba harcayan bir aile büyüğü olarak takdim edilir. Aynı zamanda Hz. İbrâhîm ve Hz. Yakûb'un şahsında aile, inanç değerlerini aktaran bir kurum olarak tanıtılır. Ayrıca ailenin inanç değerini gelecek nesle öğretme görevinin nesiller boyu devam ettiğine, bu yönüyle sadece yaşanan çağa değil, toplumun gelecekteki şekillenmesine de etkide bulunduğu işaret edilir.¹¹⁸ Kur'ân'a göre aile büyüklere, diğer aile fertlerine dinî değerleri öğretmekle kalmaz, bunların benimsenip benimsenmediğini de kontrol ederler. Örneğin Hz. Yakûb, evlatlarına soru sorarak iman eğitiminde kontrol mekanizmasını işleten bir peygamberdir: *"Yoksa siz Yakûb'un, ölüm döşeginde iken çocuklarına, 'benden sonra kime ibadet edeceksiniz?' dediği, onların da, 'senin ilâhına ve ataların İbrâhîm, İsmail ve İshâk'ın ilâhı olan tek bir ilâha ibadet edeceğiz; bizler O'na boyun eğmiş Müslümanlarız' dedikleri zaman orada hazır mı bulunuyordunuz?"*¹¹⁹

Kur'ân-ı Kerim'de iman eğitiminin gerçekleştirilebilmesi için bilgi boyutundan önce duygu eğitimi vurgu yapılmıştır. Hz. Lokmân'ın oğluna ettiği nasihatte bu durum açıkça görülmektedir: *"Hani Lokmân, oğluna öğüt vererek şöyle demişti: 'Yavrum! Allah'a ortak koşma! Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür.'"*¹²⁰ Âyette, çocuğa yumuşak bir hitap ile öğüde başlandığı, ilk olarak inanç eğitimi verildiği ve konulan şirk yasağının nedeninin açıklandığı görülmektedir. Öğüdün devamında anne baba haklarına saygılı olması, iyilik yapmasının önemi, Allah'ın her şeyi gördüğü, bildiği vurgulanmış¹²¹ ve eğitimin ikinci safhasına geçilerek davranış boyutu öne çıkarılmıştır: *"Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir."'*¹²² Kur'ân, eğitimin ikinci safhası olan davranış boyutunda sadece öğüt vermeyi yeterli görmemiş, çocuklarına öğüt veren ebeveynleri, onlara bizzat örnek olmaları konusunda da uyarmıştır: *"Ailene namazı emret, kendin de onun güçlüklerine dayan..."*¹²³ Allah Teâlâ, bu âyette Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şahsında tüm ebeveynlere adeta şöyle demektedir: *"Namazı hem bizzat kılma konusunda hem de ailene onu emretme konusunda sabırlı ol. Kurallarına uygun olarak huşu içerisinde kılma noktasında önce kendin çaba göster. Onlardan namazı nasıl kılmalarını istiyorsan kendin de namazını öylece kıl. Çünkü insanın davranışlarıyla verdiği öğüt, sözleriyle verdiği öğütten daha etkilidir."'*¹²⁴ Bu hususta Kur'ân, Hz. İsmail'i bizlere örnek olarak sunmakta ve onun ailesinin ibadet eğitimi için nasıl çabaladığını aktarmaktadır: *"Kitap'ta İsmail'i de an. Şüphesiz o, sözünde duran bir kimse idi. Bir resul, bir nebi idi. Ailesine namaz ve zekâtı emrederdi."'*¹²⁵

Ailenin eğitim görevini hakkıyla yerine getirebilmesi için ebeveynlere düşen önemli bir görev de kendilerine bu hususta yardım etmesi için Allah'a dua etmeleridir. Bu duanın yanında Allah Teâlâ'dan aile fertlerine hidâyet etmesini, iman ve ibadet aşkı vermesini de istemelidir. Kur'ân-ı Kerim'de bazı peygamberlerin aile fertleri hakkında dua ettikleri haber verilmektedir. Hz. İbrahim'in nesline yaptığı dualar ise bu konudaki en güzel örneklerdir: *"Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl."'*¹²⁶ *"Rabbim! Beni namaza devam eden bir kimse eyle. Soyumdan da böyle kimseler yarat. Rabbimiz! Duamı kabul eyle."'*¹²⁷ Hz. İbrahim'in bu yakarılarından, iman ve ibadet eğitimlerinden istenilen sonucun alınabilmesi için ebeveynlerin gayretlerinin yanında Allah Teâlâ'nın da yardımının istenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

¹¹⁸ Kasapoğlu, "Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi", 17.

¹¹⁹ el-Bakara 2/133.

¹²⁰ Lokmân 31/13.

¹²¹ Lokmân 31/14-16.

¹²² Lokmân 31/17.

¹²³ Tâhâ, 20/132.

¹²⁴ Kasapoğlu, "Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi", 21.

¹²⁵ Meryem 19/54-55.

¹²⁶ el-Bakara 2/128.

¹²⁷ İbrâhîm 14/40.

3. Sonuç

Aile tarih boyunca gerek eşlerin gerekse çocukların her türlü maddi manevi ihtiyaçlarının karşılandığı insanlık için vazgeçilmez bir kurum olarak kabul edilmiştir. Ailenin vazgeçilmez oluşu belli görevleri yerine getirmesi nedeniyledir. Bu görevler, biyolojik, ekonomik, koruyuculuk, psikolojik ve eğitim görevleri olarak sıralanabilir. Kur'ân, ailenin bu alanlardaki görevlerini bazen kısa ve net hükümler koyarak bazen de ayrıntılı bir şekilde ele alarak düzenlemiştir. Kur'ân-ı Kerim'in özellikle ailenin sağlam temeller üzerine bina edilmesine, sürekliliğine, eşlerin birbirlerini koruyup gözetmelerine ve çocukların yetiştirilmesi konusuna önem verilmesine vurgu yaptığı dikkatleri çekmektedir. Ailenin kuruluş ve dağılımını ifade eden nikâhtan talaka kadar birçok konuda emir ve tavsiyelerde bulunan Kur'ân, kıssalar aracılığı ile peygamberlerin aileleri ile yaşadıkları tecrübeleri bizlere aktararak rol model olarak sunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim;

1. Neslin devamını sağlayarak ailenin ve toplumun varlığını koruyan biyolojik görevin sağlıklı bir şekilde yerine getirilebilmesi için; nikâh, talak, zina yasağı, zinaya giden yolların kapatılması vb. konular hakkında verdiği emir ve tavsiyeler;

2. Aile fertlerinin her türlü maddi ihtiyaçlarını karşılayacak olan ekonomik görev için; çocukların, annelerin, ebeveynin bakım ve ihtiyaçlarını giderme yükümlülüğünün babaya tevdi edilmesi, helal kazanç, aile içi dayanışma, miras vb. konular hakkında verdiği emir ve tavsiyeler;

3. Aile fertlerini her türlü maddi ve manevi zarar ve günahlara karşı koruyuculuk görevi için; eşlerin birbirlerinin örtüsü olması, ibadet konusunda birbirlerini teşvik etmeleri, dinî emir ve yasaklara riayet etme hususunda birbirleriyle yardımlaşmaları vb. konular hakkında verdiği emir ve tavsiyeler;

4. Aileyi huzur içinde yaşanan bir çatı haline getiren, duygusal dengenin geliştirilmesine olanak veren psikolojik görev için; eşler arasında meveddetin ve rahmetin var olması, sevgi, saygı, hürmet ve güvenin tesisi için gerekli hassasiyetin sağlanması hususunda uyulması gereken kurallar hakkında verdiği emir ve tavsiyeler;

5. Aile fertlerinin kendine, ailesine ve topluma faydalı olarak yetiştirilmesini ve sosyalleştirilmesini sağlayan eğitim görevi için; ebeveynin çocuklarına tavsiyeleri bağlamında Hz. Nuh'un ve Hz. Lokman'ın oğullarına öğütleri vb. konular hakkında verdiği emir ve tavsiyeler ile ailenin görevlerini düzenlemiştir.

Günümüzde yaşanan aile sorunlarının birçok ailenin dağılması ile neticelenmesi, önemli bir problem olarak önümüzde durmaktadır. Bunun önlenmesi için çözüm üretmeye çalışan özel ve kamu kuruluşlarının Kur'ân-ı Kerim'in sunduğu çözüm önerilerini de dikkate almaları özellikle müslüman aileler açısından çok önemlidir. Çünkü Müslümanlar, Kur'ân-ı Kerim'e uygun yaşadıklarında, sorunlarına ondan çözümler bulduklarında hem dünyada hem de ahirette mutluluğa erişmiş olacaklardır. Toplumun dirliği ve birliği açısından Kur'ân-ı Kerim'de ailenin görevleri hakkında önerilen hususların tespit edilip ailelerin buna göre eğitilmesi gerekmektedir. Geleneklerimizde yer alan bazı uygulamaların Kur'ân'ın emir ve yasaklarına uygun olup olmadığı da bu yolla ortaya çıkacak ve uygun ise uygulanmakla uygun değilse uygulanmamakla İslâmî bir hayat modeli hataya geçirilmiş olacaktır.

Beyanname

1. Finans/Teşvik: Yazar, çalışmada herhangi bir finans/teşvik kullanılmadığını beyan etmektedir.

2. Çıkar Çatışması: Yazar, çalışmada herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

3. Etik Beyan: Yazar, bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu beyan etmektedir. Bu araştırma için Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

4. İthaf: Bu makale; zalimlerce şehit edilen veya aileleri şehit edilerek yetim/öksüz bırakılan tüm Filistin'li masum çocuklara ithaf edilmiştir.

Kaynakça

- Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Akpınar, Ali. "Cennette Kurulan ve Cennette Devam Edecek Olan Kutlu Yuva: Aile". *Siyer Araştırmaları Dergisi* 7 (Nisan 2020), 137-142.
- Aybey, Salih. "Ailenin Dini Değerleri Aktarmadaki Rolü ve Bu Süreçte Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/2 (Haziran 2018), 544-560.
- Aydın, Ali Rıza. "Çocuğun Dinî Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (Eylül 1996), 211-219.
- Aydın, Mustafa. "Rivayetler Bağlamında Hz Peygamberin Çocukluğuna Etki Eden Önemli Şahsiyetler". *İlahiyatta Araştırma ve Değerlendirmeler*. ed. Fevzi Rençber. Ankara: Gece Kitaplığı, 2022.
- Bayraktar, M. Faruk. "Ailenin Eğitim Görevi". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 2 (Haziran 1995), 117-142.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhu'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân*. 10 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Osmâniyye, 1911.
- Carrel, Alexis. *İnsan Denen Meçhul*. çev. Refik Özdek. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1983.
- Carrel, Alexis. *İnsanlar Uyanın*. çev. Leyla Yazıcıoğlu. İstanbul: Arif Bolat Kitabevi, 1959.
- Cessâs, Ebû Bekr. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Sâdık Kamhâvî. 5 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabî, 1992.
- Çapcıoğlu, İhsan - Çetin, Kübra. "Çocukların Manevi Açından Güçlendirilmesinde Ailenin Rolü". *Peygamberimiz ve Çocuk*. İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Demirutku, Kürşad. *Değerlerin Edinilmesinde Ailenin Rolü*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017.
- Doğan, Cihangir. "Ailenin Önemi ve Vazgeçilmez Fonksiyonları". *Aile ve Eğitim - Tartışmalı İlmî Toplantı*. 19-29. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Erdem, Suat. "İslam Hukukunda Ailenin Devamlılığı". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/20 (Aralık 2021), 59-87.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Muhammed b. Ya'kûb. *Besâ'iru zevî't-temyîz fi letâ'ifi'l-Kitâbi'l-'Azîz*. thk. Muhammed Alî en-Neccâr. 6 Cilt. Kahire: el-Meclisu'l-A'lâ, ts.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid. *İhyâu Ulûmi'd-dîn*. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2005.
- Girişken, Neriman. "Çocuk Eğitiminde Ailenin Etkisi". *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 5/2-3 (Aralık 2010).
- Gökçe, Birsen. "Aile ve Aile Tipleri Üzerinde Bir İnceleme". *Aile Yazıları I*. Der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1990.
- Gökçe, Birsen. *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Ankara: Savaş Yayınları, 2004.
- Gür, Bekir S. - Kurt, Türker. "Türkiye'de Ailelerin Eğitim İhtiyaçları". *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi* 7/27 (Aralık 2011), 33-62.
- Hökelekli, Hayati. "Aile Psikolojisi ve Aile İçi İletişim". *Diyanet İlmî Dergi* 40/2 (Nisan Mayıs Haziran 2004), 41-60.
- Hökelekli, Hayati. *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları, 2009.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *İnsan Aile Kültürü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi". *Diyanet İlmî Dergi* 44/2 (Nisan Mayıs Haziran 2008), 7-26.
- Kınalızâde, Ali Efendi. *Devlet ve Aile Ahlakı*. çev. Ahmet Kahraman. İstanbul: Tercüman Yayınları, ts.
- Kır, İbrahim. "Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10/36 (Ocak 2011), 381-404.
- Kırca, Celal. "Kur'an'a Göre Ailenin Psikolojik Temelleri". *Diyanet İlmî Dergi* 27/2 (Nisan Mayıs Haziran 1991), 67-79.
- Kırca, Celal. *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'an'a Yönelişler*. İstanbul: Marifet Yayınları, 2009.
- Kitabı Mukaddes*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2003.
- Koç, Bozkurt. "Çocuğun Dinî Gelişiminde Rol Model Olarak Anne ve Baba". *Dinî Araştırmalar* 11/31 (Haziran 2008), 49-60.
- Koç, Mustafa. "Ailenin Karşılıdığı Temel Psikolojik İhtiyaçlar". *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi* 1/1 (Haziran 2015), 54-73.
- Köylü, Mustafa. "Değerler Eğitiminde Ailenin Fonksiyonu". *Aile ve Eğitim - Tartışmalı İlmî Toplantı*. ed. Mehmet Faruk Bayraktar. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah et-Türkî. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü Ehli's-sünne*. thk. Mecdi Ba Sellum. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.

- Okumuş, Mesut. "Kur'an'a Göre Evlilik ve Evliliği Sürdürmenin Önemi". *Kur'an'da Aile Sempozyumu*. 295-311. İzmir: Tıbyan Yayınları, 2011.
- Özbek, Abdullah. "Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi". *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (Sempozyum)*. ed. İbrahim Canan (İstanbul: Ensar Neşriyat, Nisan 2005), 57-74.
- Özdemir, Şuayip. "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 9 (Haziran 2002), 113-131.
- Râzî, Fahreddîn. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fıkr, 1981.
- Şâtübî, Ebû İshâk. *el-Muvâfakât*. çev. Mehmet Erdoğan. 4 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1990.
- Tarhan, Nevzat. *Güzel İnsan Modeli*. İstanbul: Timaş Yayınları, 4. Basım, 2012.
- Taşköprözade Ahmet Efendi. *Şerhu'l-Ahlaki'l-Adudiyye*. ed. Ömer Türker. çev. Mustakim Arıcı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Telli, Hasan. "Çocuk ve Ölüm Bağlamındaki Olaylara Hz. Peygamber'in Yaklaşımı". *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu İslâm ve Çocuk Tebliğler Kitabı*. ed. Kadir Önemli vd. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2020.
- Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 4. Basım, 1985.
- Turan, İbrahim. "Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur'an'da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35/35 (Eylül 2013), 71-104.
- Turğut, Mustafa - Semiha Feyzioğlu (ed.). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014.
- Yavuzer, Haluk. *Ana-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kuran Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 3. Basım, 1979.
- Yıldız, İbrahim. "Kur'an Bağlamında Ahirette Aile Birliği". *Tafsir Dergisi* 3/1 (Mayıs 2023), 1-15.
- Yıldız, İbrahim. "Kur'ân Çerçevesinde Farklı Dine Mensup Ebeveyn-Çocuk Arasındaki İlişkinin Sınırları". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21/1 (Mart 2021), 237-266.
- Yörüköğlu, Atalay. *Çocuk Ruh Sağlığı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 3. Basım, 1980.